

Minker Emil

A SZEGEDI EGYETEM KOLOZSVÁRI HAGYOMÁNYAI ÉS 1921–1928 KÖZÖTTI TÖRTÉNETE

A Szegedi Tudományegyetem Szenátusa 2007. július 9-én – történészekből álló rektori bizottság által megfogalmazott előterjesztés alapján – határozatot hozott egyetemünk történetével kapcsolatos vitás kérdésekben. A Szenátus határozata értelmében egyetemünk történetének kezdete az 1581. évi alapítású Báthory-egyetemre vezethető vissza. Így egyetemünk szellemi elődje a jezsuita rend gondozásában működő kolozsvári Báthory-egyetem, annak szellemi örököse pedig Szeged egyeteme. Ezt a rövid történetet már a vonatkozó szenátusi határozatnak megfelelően mutatjuk be.

A TÖRTÉNET KEZDETE

Az 1526-os mohácsi csatavesztéssel nemcsak a magyar középkor ért véget, de vele együtt eltűnt Nagy Lajos (1326–1382) elsőként alapított (1367) és legtovább fennálló középkori egyeteme, a pécsi is. Az egyetem eszméje azonban a három részre szakadt ország keleti felében, a viszonylagos önállóságra jutott Erdélyben újra föléledt.

János Zsigmond (1540–1571) a fejedelmi székhellyé kiépített Gyulafehérvárott, majd Szászsebesben egyetemet képzelt el, de korai halála (1571. március 14.) mind-ebben megakadályozta.

János Zsigmond halála után az erdélyi rendek 1571. május 15-én – a speyeri szerződés felmondásával – a fejedelmi székbe juttatták az Európát bejárta és majd két évig Páduában tanult somlyói Báthory Istvánt (1533–1586), akit 1575. december 14-én az egyesült lengyel–litván rendek Lengyelország királyává és Litvánia nagyhercegévé választottak.

Báthory István már fejedelemmé választása előtt foglalkozott az iskolaalapítás gondolatával, s segítségére a jezsuita rendet kívánta behozatni Erdélybe. Addig is, amíg az idő alkalmassá vált terve megvalósítására, több nagyjelentőségű diplomáciai lépést tett. Mivel akkoriban – 1364 óta – Lengyelországnak Krakkóban már volt egyeteme, és a Lengyelországgal unióban élő Litvániában, annak fővárosában, Vilniusban (Vilna, Wilna, Vilno) működött jezsuita kollégium, ezért Báthory ezt az iskolát 1579. április 1-jén kelt alapítólevelével egyetemi rangra emelte. Az alapítást XIII. Gergely (1512–1585) pápa 1579. október 29-én kelt bullában erősítette meg.

Így most már mindkét nemzetnek lett egyeteme!

Következő lépésként az akkor éppen Grodnó várát ostromló Báthory István magához hívatta a lengyel jezsuita tartomány vezetőjét, a spanyol származású Francisco Sunieri (magyarosan Sunyér Ferenc) provinciálist és felkérte, hogy küldjön jezsuitákat Erdélybe, hogy ott iskolát alapítsanak. A küldetés anyagi hátterét biztosítva, a rendnek adományozta Kolozsmonostor mezővárost egykori bencés kolostorával és templomával együtt, valamint Bács és Jegenye községeket. A provinciális által vezetett 12 tagú küldöttség 1579. július 31-én elindult Erdélybe, amely október 1-jén szerencsésen megérkezett Kolozsmonostorra. Nyomban rendbe szedték az épületet, és 1580. január 11-én megkezdték a tanítást az alsó tagozaton harminc, a felsőn öt diákkal.

KOLOZSVÁR JEZSUITA ISKOLÁJA

A következő évben a rend megkapta az 1633 óta elhagyott kolozsvári ferences rendházat és apácakolostort, ahol a Farkas, Király és Torda utca által határolt területen haladéktalanul építkezésbe kezdtek. Így a jezsuiták beköltözhettek a városba és az iskolájuk 1581. május 10-én ünnepélyesen megnyílt. Ekkor a provinciális visszatért Lengyelországba jelentvén a királynak, hogy a küldetést sikeresen végrehajtották. A távozó provinciális a kolozsvári iskolát Jacob Wujekre (1541–1597) a vilnói jezsuita kollégium korábbi – Rómában tanult – rektorára bízta, aki eddig is nemcsak az építkezést, de a rendi munkát is vezette.

A kolozsvári küldetés sikere nyomán Báthory István 1581. május 12-én Vilnóban a kolozsvári kollégium és iskola számára alapító levelet adott ki, melyben az itáliai és nyugat-európai egyetemekhez hasonlóan babérosi, magiszteri és doktori címek adományozását biztosította. Az alapítólevél eredeti latin és magyar fordítását ismerjük.

A kolozsvári iskola szervezeti és tanítási rendjét minden jezsuita iskola számára egységes szabályzat rendszer írta elő (Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu). Ez biztosította a kolozsvári iskola oktatásának magas szintjét.

Időközben a rend generálisának utasítására az eddigiek mellé számos további, magas képzettségű rendtag, köztük a magyar Szántó István (1541–1612) érkezett Kolozsvárra.

1582-ben Báthory István és XIII. Gergely pápa közös költségvállalásával létrehozta a pápai-királyi szemináriumot (Seminarium pontificium et regium), mely nemcsak szálláshely, hanem papképző intézet is volt. Alapítólevelét Báthory 1583. február 13-án írta alá. 1586-ban megkezdték a bölcselet oktatását, azonban a kitört a pestis megrendítette a munkát, mivel Kolozsvárott a 29 jezsuita közül 18 meghalt.

P. Szilas László SJ azt írja minderről: A következő évben az elhaltak helyébe 23 új rendtag érkezett. Az intézmények szépen fejlődtek. 1588-ban a szemináriumnak már kb. száz lakója volt. A pápai szemináriumból kikerült papság évtizedekig tartotta fenn a katolikus hitet püspök nélküli, protestáns fejedelmek alatti Erdélyben. A bölcselet és teológia tanításával a kollégium lényegében egyetemmé fejlődött.

Az iskola pápai elismerése de facto a szeminárium közös alapításával megtörtént, azonban a formális pápai elismerés – Vilnával szemben – a politikai helyzet bizonytalansága miatt elmaradt. Így emiatt nemcsak a kolozsvári, de a másik két újkori magyar egyetem (Nagyszombat, 1635 és Kassa, 1657) egyike sem rendelkezett formális pápai elismeréssel. Sőt, Pázmány nagyszombati alapításának megerősítését VIII. Orbán pápa egyenesen megtagadta, jóllehet az alapító kifejezetten kérte ezt.

A kolozsvári iskola diákja volt – a Szántó István által katolikus hitre térített – Pázmány Péter (1570–1637) is, aki 16 éves korában – még Kolozsvárott – belépett a jezsuita rendbe.

A sikeresen működő iskola története együtt alakult az erdélyi jezsuiták történetével. Báthory Kristóf halála után a fejedelmi székbe jutott fia, az ingatag jellemű Báthory Zsigmond (1572–1613) – nagykorúsának elismerése fejében – kitiltatta Erdélyből a jezsuita rendet (1588), majd kezdetben titokban, később hivatalosan is visszahívta őket. Ez a kitiltás az erdélyi történelem során még többször megismétlődött, de a mindannyiszor visszatérő jezsuiták ott folytatták munkájukat, ahol abba hagyták. A rosszemlékű Giorgio Basta (1544–1607) hadvezér vezetésével folyó háború során Kolozsvárott zsoldos helyőrséget hagyott hátra, akik a szabad elvonulás reményében feladták a várost Székely Mózes (1553?–1603) fejedelem csapatainak. A város elfoglalása után keletkezett zavargásokban Kolozsvár lakói a jezsuitákat 1603. június 9-én elűzték, iskolájukat pedig lerombolták. Basta később visszafoglalta ugyan Kolozsvárt és visszahívta a jezsuitákat, de rendszeres munkáról már nem lehetett szó.

1605-ben a rendet ismét száműzték Erdélyből (ezt a határozatot 1606-ban és 1607-ben is megerősítették), azonban az 1610. évi besztercei országgyűlés végleg kitiltotta a rendet Erdélyből.

A BÁTHORY-EGYETEM TOVÁBBI SORSA

A egyetem eszméjének megvalósulása a 17. század Erdélyében Bethlen Gábor (1580–1629) iskolateremtő munkásságával, az általa teremtett főiskola történetével folytatódott. Bethlen fejedelemsége idején (1613–1629), mikor Erdély az aranykorát érte, a jezsuiták 1615-ben (az 1610. évi kitiltás visszavonásával) visszatérhettek (Karánsebes és Gyulafehérvár mellett) Kolozsmonostorra, ahol rendházukat és iskolájukat középiskolai fokon működtethették. Eközben ismét bekapcsolódtak a rend nemzetközi oktatási és információs rendszerébe, ahol elsősorban székely fiatalokat neveltek. A jezsuiták II. Rákóczi György (1621–1660) idején életbelépő újabb kitiltás (1653) után sem hagyták el teljesen Erdélyt, mert Monostoron tovább tanítottak. Amikor a törökök elfoglalták Nagyváradot (1660), a kirajzó portyázások Kolozsmonostort is fenyegették, az iskola beköltözhetett a falakkal védett Kolozsvárra. Ennek a korszaknak részletes leírása – egyebek mellett – olvasható Varga Júlia hézagpótló munkájában.

Miután az egyesült európai hadak a törököket kiűzték Magyarországról, 1691-ben, a Diploma Leopoldinum értelmében jezsuiták visszatérhettek Erdélybe, a politikai rendezés eredményeként pedig Erdély a Habsburg-birodalom része lett.

1691-ben I. Lipót (1640–1705) visszaadta a jezsuitáknak a kolozsvári óvárbán lévő református nagytemplomot, az unitáriusok nagyiskoláját és kollégiumát, ezzel 1698-tól már egyetemenként ajánlották iskolájukat. Az évnnyitó rektor beszédében hangsúlyozta, hogy ezzel az iskola alapító Báthory István művét kívánják folytatni. A rend hamarosan építkezésbe is kezdett, rendházukat és iskolájukat azon a helyen építették föl, ahol a korábban lerombolt egyetem állt. 1734-ben gróf Apor István (1638–1704) adományából épült föl a Báthory-Apor szeminárium. A következő évben elkészült a nemes ifjak számára alapított konviktus is.

A Báthory-egyetemnek erre a szakaszára jellemző részletes leírás olvasható Bisztray Gyula, Erdélyi Károly és Varga Júlia munkájában. Az egyetem szépen induló fejlődésnek indult, miután III. Károly (1685–1740) alapító levele alapján a jezsuiták visszaszerezhették birtokaikat. Ennek eredményeként az iskolának már volt papírmalma, könyvnyomtatója, többezres könyvtára, gyógyszer-tára, fizikai szertára, csillagvizsgálója. Ez utóbbit három évig Hell Miksa (1720–1792) vezette. A szépen ívelő fejlődést és munkát megtörte az 1773. év eseménye, ugyanis XIV. Kelemen pápa (1705–1774) feloszlatta az egyetemet fenntartó jezsuita rendet. A fennmaradt adatok szerint a kolozsvári iskola fennállása alatt 744 tanár 20 487 ifjút vezetett be a felsőbb tanulmányokba.

MÁRIA TERÉZIA KOLOZSVÁRI EGYETEME

A gazdátlanul maradt egyetemet Mária Terézia (1717–1780; uralkodott 1740–1780) újjászervezte, engedélyezte az egyetem név további használatát, felhatalmazta a rektorválasztás jogával, valamint az 1774/75. tanév folyamán az addig két karral (bölcselet és teológia) működő egyetemet kiegészítette jogi és orvostudományi karral. Ekkor az egyetemnek mintegy 400 hallgatója és 19 tanára volt.

Mivel Mária Terézia az erdélyi felekezetközi egyetem létrehozására irányuló valamennyi kísérlete kudarcot vallott, az egyetemet a piarista rend gondjaira bízta, akik azt 1776. október 15-én Pállya István (1740–1802) rektor vezetésével át is vették.

A Mária Terézia nyomába lépő II. József (1741–1790) felsőoktatásra vonatkozó elképzelése szerint egy országnak egy egyetem is elég (Bécs, Prága Buda, Lemberg) ezért a birodalom többi egyetemét (így Kolozsvárét is) akadémiai líceummá (Liceum Regium Academicum) fokozta le.

Gróf Kollonics László püspök még Mária Terézia idején, 1778-ban Gyulafehérvárra, Budára, Bécsbe szétosztott papnövendékeket II. József visszarendelte Kolozsvárra, innen pedig a teológusokat – a központi papnevelő intézet létrehozásával – végérvényesen Budára helyezte át. Ezzel szűnt meg a Kolozsvárott a Báthory által létrehozott iskolán a katolikus teológus képzés.

1817-ben a líceum orvosi kara – bizonyos mértékig függetlenül a piarista vezetéstől – az erdélyi protomedicus felügyelete alá került. Ettől kezdve (1817) Orvos-sebészi Tanintézet néven szerepelt 1872-ig, és polgári sebészeket képezett. A képzés időtartama kezdetben egy év volt, majd 1793/94. tanévtől kettő, 1837/38. tanévtől pedig három évre emelkedett. Tanárait, asszisztenseit a mindenkori uralkodó nevezte ki! Ezek természetesen azoknak a sorából verbuválódtak, akik a bécsi vagy a pesti egyetem orvosi karán végeztek és később magántanárként habilitáltak. Idővel ez a kolozsvári tanintézet a pesti egyetem „előszobájaként” kezdett működni, majd később – az egyetem 1872-es újbóli megnyitása után – pedig kifejezetten ilyen módon funkcionált. A Tanintézet tanáraként került a pesti egyetemre 1872 előtt Eckstein János (1761–1812), Lenhossék József (1818–1888), Margó Tivadar (1816–1896), Balogh Kálmán (1835–1888), Jendrassik Jenő (1824–1819).

A líceum jogi karának oktatási színvonalára jellemző adat: 1825 és 1872 között a líceumban végzettek közül tizennégyen lettek a Magyar Tudós Társaság (későbbi nevén Magyar Tudományos Akadémia) tagjai. Az 1848/49. évi szabadságharc bukása után a megtorló katonai kormányzat a líceumot feldarabolta.

Az időközben három tanévűvé alakult Orvos-sebészi Tanintézet végleg függetlenné vált. A jogi kart megszüntették, helyette Nagyszebenben német jogakadémiát szerveztek. A bölcseleti kar a piarista algimnáziumhoz csatolva nyolcosztályú főgimnáziummá alakítva működött – és működik ma is a Farkas utcában

Báthory István Gimnázium néven – tovább. A Magyar Nemzet című napilap 2005. június 27. számának 15. lapján képpel illusztrált cikke arról tudósít, hogy a Magyar Örökség és Európa Egyesület a 425 éves kolozsvári Báthory István Gimnáziumot Magyar Örökség-díjban részesítette.

1848-as szabadságharc kezdetén, az első felelős magyar kormány kultuszminisztere, Eötvös József (1813–1871) fölvetette az egyetemmé alakulás gondolatát. Ebben az ügyben érdemi lépések is történtek, de az események közismert alakulása miatt mindez természetesen elmaradt. 1867-ben, a második felelős magyar kormány kultuszminisztere ugyanaz az Eötvös József lett, aki felszólította az 1863-ban Nagyszombatról Kolozsvárra visszahelyezett jogakadémia, valamint az Orvos-sebész Tanintézet tanárait, hogy dolgozzák ki az egyetemmé alakulás föl-tételeit. A javaslat három hónap alatt, 1868. március 28-ra elkészült, de törvényja-vaslatot Eötvös a parlamenti bürokrácia miatt csak 1870. április 7-én tudta be-nyújtani. Közben, 1871. február 2-án elhunyt Eötvös József. Utódjául a király 1872. február 10-én Pauler Tivadar (1816–1886) jogtudóst nevezte ki kultuszmi-niszterré.

Mindenki úgy gondolta, hogy Eötvös halálával és Pauler kinevezésével a ko-lozsvári egyetem ügye végképpen megfeneklett. Ekkor lépett közbe Ferenc József (1830–1916). A király – elunva a civakodó és obstruáló képviselők által teremtett lehetetlen helyzetet – április 16-án berekesztette a parlamentet és 1872. május 29-én az egyetem ügyében Schönbrunnba rendelte Paulert. A király (a parlament utólagos hozzájárulásának reményében) arra utasította a minisztert, hogy 1. még ebben az évben nyissa meg a kolozsvári egyetemet; 2. írja ki a tanári álláspályáza-tokat; 3. gondoskodjék az egyetem számára szükséges épületekről és 4. terjessze a szeptember 1-jén újra megnyíló parlament elé a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvényjavaslatot.

Szeptember 4-én a király trónbeszédben bejelentette, hogy Pauler helyébe Trefort Ágostont (1817–1888) nevezi ki kultuszminiszterré. ő szeptember 17-én újra beterjesztette az Eötvös által kidolgozott törvényjavaslatot, melyet a parla-ment, s azt követően a felsőház is elfogadott. A király a törvényt október 12-én írta alá, a kinevezett tanárok pedig 1872. október 19-én – gróf Mikó Imre (1805–1876) királyi biztos előtt – letették a hivatali esküt.

Ha a király – Erdélyi László (1868–1947) szerint „alkotmány sértő módon” – be nem avatkozik, talán még évtizedekig sem lett volna újra Erdélynek egyeteme. Feltételezhető, hogy az első, addig névtelen pesti egyetem mellett a kolozsvári egyetem később, 1881-ben Ferenc József nevének föl-vételével igyekezett meghá-lálni az uralkodói gesztust.

Ezzel a Báthory István által 1881-ben alapított és Mária Teréziától újjászerve-zett egyetem, valamint II. József által líceummá degradált intézmény korszaka le-zárult.

A KOLOZSVÁRI EGYETEM ÚJBÓLI MEGNYITÁSA

Az egyetem a létrehozásáról szóló 1872. évi XIX. tc. értelmében 1872. november 10-én ünnepélyesen megnyílt, s november 11-i első tanítási nappal megkezdődött a kolozsvári egyetemen a rendszeres munka. A Szegedi Tudományegyetem azóta ünnepli az Egyetem Napjaként november 11-t.

Az egyetem első rektora Berde Áron (1819–1892), a korábbi jogakadémia tanára lett, kinek megnyitó beszédéből kiragadott – különösen manapság sokak által emlegetett – mondása szerint: „Uraim! Egy egyetem megalapítása áll előttünk. Önök tudják, hogy az egyetemet nem a néma falak, hanem a tanárok szellemi ereje alapítja meg jó hírnévben, áldásos működésben.”

Az ünneplésbe azonban némi aggodalom is vegyült, melynek Berde Áron ugyanitt hangot is adott: „Kétségbe kellene esnem a harmadik kolozsvári tudományegyetem küszöbénél, ha előre hinném, hogy a történelmi tények oly következetesen ismétlik útjokat, mint a bolygók napjaik körül és hogy azt elődei sorsa fenyegeti”.

Ma már tudjuk, hogy a Berde által hangoztatott sejtések egyike sem volt alaptalan. Az egyetem sorsa 1919-ben beteljesült: a falak ugyan Kolozsvárott maradtak, de az elűzött szellem 1921-től Szeged falai közé költözött, s ott él tovább.

Az újjáalakult egyetem a Jog- és Államtudományi Karon 12, az Orvostudományi Karon 11, a Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Karon 10, végül a Matematikai és Természettudományi Kar 7, összesen 40 tanárral. Az első tanévet a kolera járvány miatt hamarabb kellett befejezni, az 1873. évi „tőzsdekrach” pedig a pénzügyi összeomlás miatt teremtett lehetetlen helyzetet.

Az egyetem életének első évtizede a bizonytalanság jegyében telt. Trefort Ágoston maga sem hitt a kolozsvári egyetem életképességében, sőt azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy az egyetemet Pozsonyba kellene áthelyezni. Trefort akkor adta fel kételyeit és állt teljes erővel a kolozsvári egyetem mellé, amikor az első évtized végén a hallgatói létszám érdemlegesen megnövekedett. Az egyetemnek a megnyitás I. félévében ugyanis mindössze 258, a II. félévben pedig 233 hallgatója volt. Tíz év után alatt a létszám közel megkétszereződött (1881/82 I. félévben 456, II. félévben 431 fő), a hallgatói létszám maximumát az 1896/97, I. félévben érte el. Ekkor az egyetemen 2410 hallgató tanult.

A mostoha körülmények között megnyílt egyetemen az építkezés Kolozsvárott csak 1880-ban indult meg, amikor elsőként Fabinyi Rudolf (1849–1920) kémiai intézete készült el a Mikó-kertben. Ezt követte az anatómia (1884), majd a közegészségtan épülete (1889), 1893-ban pedig megkezdődött a régi rendház részleges lebontásával és újjáépítésével a központi épület kialakítása, mely 1902-ben fejeződött be. Az épület mai formájában is áll, mint jelenlegi nevén a Babe?-Bolyai Egyetem főépülete. A klinikai telep létrehozásával (1902) és az idegklinika (1901), az új állattani intézet, valamint az egyetemi könyvtár felépítésével (mind-

kettő 1909), továbbá egyetemi intézetek számára bérházak vásárlásával (gégészet és fogászat, egyetemi gyógyszertár), végül a kórtan és gyógyszer-tan épületének felépítésével (1914) az első világháború kitöréséig modern, európai színvonalú egyetem jött létre.

1890-ben a kolozsvári Gyógyszertani Intézethez Tóth Lajos (1856–1926) budapesti magántanárt neveztek ki. Tóth Lajos kolozsvári tanszékét ugyan sohasem foglalta el, mert a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba rendelték be szolgálatra, aki Markusovszky Lajos (1815–1893) feladatkörét vette át. Ő volt az, aki folyamatosan segítette, később mint Klebelsberg Kuno (1875–1932) államtitkára egyengette a kolozsvári egyetem rögös útját.

Eközben 1895. szeptember 22-én a király meglátogatta az egyetemet és az egyetemi jelvények elkészítésére 5000 forintot adományozott. Ebből készült 1 rektori, 4 dékáni lánc, valamint az öt szeptem (pedellusi bot). Ugyanebben az évben (1895) az egyetem megkapta a „sub auspiciis regis” doktortá avatás jogát. 1897. november 1-jei keltezéssel a király aláírta a kolozsvári egyetem alapítólevelét, melyet 1898. június 5-én az egyetemalapítás 25. évfordulóján a király személyes képviselőjében dr. Tóth Lajos miniszteri tanácsos, a kolozsvári gyógyszer-tani intézet ny. r. tanára adott át.

Az új központi épület aulájában az első közgyűlést 1902. október 5-én tartották, melyet 1902. október 13-án avattak fel. Közben olyan nagy nevek kerültek a kolozsvári professzori karba, akik közül többek életük csúcsára Kolozsvárra értek (pl. Apáthy István, Fabinyi Rudolf, Lechner Károly), mások a felemelkedésüket Kolozsvárra kezdték meg (pl. Hőgyes Endre, Fodor József, Bókay Árpád, Margó Tivadar, Kolosváry Sándor, Török Aurél, Koch Antal, Ajtai K. Sándor). Ez volt az a bizonyos „előszoba”.

A szakadatlan fejlődést megtörte az első világháború. Ezalatt az egyetem került minden ünnepélyes megnyilvánulást, nagy összegű hadikölcsönt és költségvetési megtakarítást ajánlott föl, a háború befejezése utáni időkre napolták el a kinevezéseket. A hallgatóság nagy része katonai szolgálatra vonult, melynek következtében a hallgatói létszám az 1916/17. tanévre az I. félévben 420, a II. félévben 424 főre apadt.

A kolozsvári egyetem sorsát véglegesen megpecsételte a vesztes világháború. 1918. december 24-én román csapatok foglalták el Kolozsvárt. A román helytartó tanács 1919. május 10-én hűségükre szólította föl az egyetem oktató karát, majd ennek megtagadása után román katonaság szállta meg az egyetemet eltávolítva a rektort és a tanári kart. Még ez év őszén kiutasították mindazokat a tanárokat (24 fő), akik nem Erdélyben születtek. A hűségük megtagadó oktató személyzetet 1919. október 15-én kényszerítették azonnali hatállyal távozásra. Helyükbe román oktató személyzet érkezett. A kiutasított tanárok és a tanszemélyzet Budán gyülekezett. Ennek az időszaknak, valamint a későbbi szegedi megtelepedés első éveinek mélyreható leírása Vincze Gábor munkájában olvasható.

SZEGED VÁRJA KOLOZSVÁR EGYETEMÉT

Miután a csehek kiutasították a pozsonyi egyetem tanárait, ők is Budára jöttek. A pesti egyetem azonban a leghatározottabban tiltakozott a kolozsvári és a pozsonyi egyetemek fővárosba érkezése ellen. Emellett még a frontokról visszatért és a megszállt területekről menekülő diákság körében elégedetlenség kapott lábra, ezért a kormánynak sürgősen lépnie kellett. Magyarország 1920. június 4-én a Versailles-i Trianon palotában aláírta a békeszerződést, ami definitív helyzetet teremtett. A határok véglegesítődtek. Mind a pozsonyi, mind pedig a kolozsvári egyetem – a folyamatosság fenntartása érdekében – még Budán megkezdte az 1920/21. tanévet, melyről a két egyetem közös tanrendet adott ki. Közben Szeged polgármestere több alkalommal hívta Kolozsvár menekült tanárait azzal, hogy Szeged város biztosítja az egyetem működéséhez szükséges épületeket, tanári lakásokat és a hallgatóknak a kollégiumi elhelyezést. Végül a kormány az 1921. évi XXV. tc. értelmében úgy döntött, a Kolozsvári Egyetem az 1921/22. tanévet ideiglenesen Szegeden kezdje meg. Jóllehet a tanítás már szeptemberben megkezdődött, az egyetemet ünnepélyesen Horthy Miklós kormányzó és számos előkelőség jelenlétében 1921. október 9-én nyitották meg.

Megnyitó beszédében Menyhárt Gáspár (1868–1940) rektor hangsúlyozta: „Mi nem vagyunk most alapított új egyetem.”

Mély igazság!

Emlékezzünk csak Berde Áron 1872-ben elmondott próféta szavaira, melyekben a „harmadik erdélyi egyetem” sorsáról szólott beszédében. Az a bizonyos harmadik erdélyi egyetem, Báthory István, Mária Terézia és Ferenc József műve nem semmisült meg, hanem Szegeden folytatódott, és a folytatásában él ma is.

A SZEGEDI EGYETEM TANÁRI KARA 1921-BEN

A békeszerződés megkötése után a Budán összegyűlt tanárok Szegedre érkeztek. A Kolozsvárott maradottak, mint pl. Kolosváry Bálint, id. Jancsó Miklós, Széki Tibor, a románok börtönéből megrendült egészséggel szabadult Apáthy István Szegedre tartott, Jakabházi Zsigmond elfogadta a pesti egyetem meghívását, mások, mint Ruzitska Béla, Ferenc Áron, Orient Gyula, Veress Ferenc végleg Erdélyben maradt. Mivel a rendelkezésre álló egyetemi forrásokban nem találtunk hiteles névsort az 1921-ben induló tanári karról, ezért különböző helyekről gyűjtött anyagból adjuk közre a Szegeden 1921-ben tanítani kezdő tanári testület tagjait.

Jog- és államtudományi kar, 1921

Boér Elek (1872–1952), Ereky István (1876–1943), Finkey Ferenc (1870–1949), Kiss Albert (1874–1937), Kolosváry Bálint (1875–1954), Kosutány Ignác (1851–1940), Kováts Ferenc (1873–1956), Laky Dezső (1887–1962), Lukáts Adolf (1848–1924), Menyhárt Gáspár (1868–1940), Moór Gyula (1888–1950), Szandtner Pál (1884–1963), Tóth Károly (1876–1928); összesen 13 fő.¹

Orvosi kar, 1921

Davida Jenő (1884–1929)², Davida Leó (1852–1929)³, Demeter György (1875–1925), Genersich Antal (1876–1944), id. Heiner Lajos (1889–1943)⁴, id. Imre József (1851–1933), id. Issekutz Béla (1886–1979), id. Jancsó Miklós (1868–1930), Kubinyi Pál (1870–1928)⁵, Lechner Károly (1850–1922), Lőte József (1856–1938), Reinbold Béla (1875–1927), Rigler Gusztáv (1868–1930), Veress Ferenc (1877–1960)⁶, Veress Elemér (1876–1959), Veszprémy Dezső (1871–1924), Vidakovits Kamilló (1879–1967); összesen 17 fő.

Bölcséleti kar, 1921

Bartók György (1882–1970), Csengery János (1856–1945), Dézsi Lajos (1868–1932), Erdélyi László Gyula (1868–1947), Horger Antal (1872–1946)⁷, Hornyánszky Gyula (1869–1933), Huszti József (1887–1954)⁸, Karl K. Lajos (1875–1938)⁹, Márki Sándor (1853–1925), Mészöly Gedeon (1880–1960), Schmidt Henrik (1877–1953), Schneller István (1847–1939), Szádeczky-Kardoss Lajos (1859–1935); összesen 13 fő.

Matematikai és természettudományi kar

Apáthy István (1863–1922), Györfly István (1880–1959), Haar Alfréd (1885–1933), Ortway Rudolf (1885–1945), Pfeiffer Péter (1862–1947), Pogány Béla (1887–1943), Riesz Frigyes (1880–1956), Széki Tibor (1879–1950), Szentpétery Zsigmond (1880–1952); összesen 9 fő.

¹Pozsonyból érkezett Szegedre Ereky István, Finkey Ferenc, Kiss Albert, Kováts Ferenc, Laky Dezső.

²Davida Jenő 1914-től a kolozsvári Leíró- és Tájékoztató Intézet magántanára, Szegeden nyilvános rendes tanár 1921. október 11-től.

³Davida Leó nyugdíjazva 1922-ben.

⁴Heiner Lajos id. Veress Ferencet helyettesítve megbízott tanszékvezető 1921 és 1923 között.

⁵Kubinyi Pál 1918-ban Kolozsvárra kinevezve, de állását Kolozsvárott már nem foglalhatta el, nyilvános rendes tanárrá kinevezve 1921. március 31-én.

⁶Veress Ferenc nem jött Szegedre, 1922. március 13-án állásáról lemondott, magánorvosként Romániában maradt.

⁷Nyilvános rendes tanár 1922. február 16-tól.

⁸Szegedre kinevezve 1923. augusztus 14-én.

⁹Karl K. Lajos ellen 1921-ben fegyelmi eljárás indult, 1922-ben kényszernyugdíjazták.

Az I. és II. Kémiai Intézethez Széki Tibor, valamint Ruzicska Béla rk. tanárokat várták, ezért az 1921–22 tanévben mindkét tanszéket Bodnár János, volt kolozsvári magántanár látta el helyettes tanárként. Miután Széki Tibor átvette az I. Kémiai Intézet vezetését (1922. jún. 24.), a II. sz. kémiai intézetbe pedig még mindig Ruzicska Bélát várták, aki többszöri hívás után szabadságot kérve, végül állásáról lemondott. Bodnár János az 1922–23. tanévet még helyettesítette, mígnem meghívták Debrecenbe ny. r. tanárként.

AZ EGYETEM ELHELYEZÉSE SZEGEDEN

A Jog- és Államtudományi Kar, az Egyetemi Könyvtár, a Rektori Hivatal és a Gazdasági Igazgatóság a Dugonics tér 13. alatti, volt királyi ítélőtábla épületében kezdte meg működését. A Tisza Lajos krt. 6. szám alatti reáliskolában helyezték el a természettudományi intézeteket. A Kálvária tér 5/a alatti, az addig hadikórházként működő felső-ipariskola adott otthont a belgyógyászati és sebészeti klinikának, a gyógyszer-tan-gyógyszerismereti intézetnek és az egyetemi gyógyszerárnak. A Rigó utca felé folytatódó épülettömbben az orvosi vegytan, valamint a közegészségtani intézet kapott helyet. A Kálvária út 52 szám alatti egykori csapatkórházban a bőrklinika, a városi kórházban az ideg-elmekórtani klinika kezdte meg működését. A rókusai templom melletti elemi iskola épületébe (Kossuth Lajos u. 47. sz.) költöztek a morfológiai intézetek (anatómia-, szövet- és fejlődéstan, kórbonctan-kórszövettan és törvényszéki orvostan). A gyermekklinika velük szemben lévő gyermekkórházra, a szemklinika a régi Tisza parti szemkórházra, a Fodor utcai bábaképző intézetre pedig a szülészeti és nőgyógyászati klinika települt. A bölcséleti kar a Baross utcai vasúti leszámoló hivatal palotájának egy részét foglalhatta el.

Ezen túlmenően a város egyetemi célokra – örök használati joggal – a Fogadalmi templom mellett mintegy 10 holdnyi területet adott át, Újszegeden pedig 20 kataszteri holdnyi területen botanikus kert létesült.

Kollégium céljára megvásárolták a középiskolásoknak épített DEMKE-palotát, amely mint Horthy Miklós Kollégium kezdte meg működését 135 férfi és 31 nő hallgató számára adva helyet. A Bocskai 56 erdélyi származású hallgatót, a Szt. Imre internátus 48 személyt fogadott be.

Szeged várost és vezetőit olyan rendkívül koncepciózus és kormányzati helyzetbe került személyek vették pártfogásukba, mint Klebelsberg Kuno, 1922-től kultuszminiszter és a kultusz-államtitkár, a fentebb már említett Tóth Lajos, az egykori kolozsvári egyetem gyógyszer-tani intézetének ny. r. tanára.

A megnyitás évének I. félévében 1002, a II. félévben 970 hallgató iratkozott be. Az 1925/26. tanévtől kezdődően a beiratkozottak száma mindkét félévében évenként mintegy száz fővel emelkedett, mígnem az 1930–31. tanévre elérte az I. félévben 2021, a II. félévben az 1980 főt.

1922-ben az egyetem megünnepelte az 1872-es kolozsvári alapítás ötvenedik évfordulóját. Az ünnepélyre meghívták mindazon egyetemeket, melyekkel korábban a kolozsvári egyetem kapcsolatba lépett, s ez alkalommal adták hírül a világnak, hogy az egyetemet milyen méltatlanul igazságtalan helyzetbe hozta a trianoni békeszerződés! Ebből az alkalomból felújították a kitüntetéses doktorrá avatás szokását, ezúttal a kornak megfelelő „sub auspiciis gubernatoris” címmel (ifj. Boér Elek, Diószeghy István, Dudich Endre), tiszteletbeli doktorokat avattak (József királyi herceg, gróf Bethlen István, Somogyi Szilveszter, Dohnányi Ernő, Tóth Lajos, Scherffel Aladár), Márki Sándor (1853–1925) megírta az egyetem történetét és megalakult az Egyetem Baráti Köre.

Az egyetem tanári kara az otthonból való kiűzetéssel, elhalálózásokkal és lemondásokkal (Fabinyi Rudolf, Apáthy István, Lechner Károly; Ruzicska Béla, Veress Ferenc), nyugalomba vonulással (Davida Leó), továbbá áthelyezéssel (Finkey Ferenc, Pogány Béla) megfogyatkozott olyannyira, hogy Szegeden – különösen az első, de a második tanévben is – nagyszámú főtárgy ellátása csak sokszoros helyettesítéssel volt lehetséges. Ezt a helyzetet igyekezett enyhíteni az első kinevezések sora.

AZ ELSŐ ÉVTIZED KINEVEZÉSEI SZEGEDEN

Az 1922/23. tanévben nyilvános rendes tanári kinevezést kapott: Szabó József (ideg- elmegyógyászat), Mészöly Gedeon (ural-altaji nyelv), Poór Ferenc (bőr- és bujakórtan), Buza László (nemzetközi jog), Kogutovicz Károly (összehasonlító földrajz), Polner Ödön (magyar közjog). A kinevezések korántsem töltötték fel a hiányokat, még így is további helyettesítésekre volt szükség: a jogi karon 6, az orvosi, bölcsészeti, valamint a matematikai. és természettudományi karon egyaránt 5-5 tanszéken.

Az 1922–23. tanévben örvendetesen megnövekedett azoknak a száma is, kik egyetemünkön magántanári képesítést szereztek (Dávid Lajos, Genersich Antal, Bíró Vencel, Miskolczy István) Az 1922. év az infláció és a kincstári átutalások késedelme miatt már augusztusban 6 millió korona volt az egyetem adóssága, hogy nem jutott elég pénz az ősz beálltával a fűtésre (emiatt gyakran szünetet kellett adni), sőt veszélybe került az alkalmazottak bérének kifizetése is.

Az 1923–24. évben egyetemünkön összesen 45 (49) nyilvános rendes tanár, 1 (0) nyilvános rendkívüli tanár, 6 (6) adjunktus, 35 (36) tanársegéd, 43 (43) gyakor-nok, 25 (24) magántanár, 1 (3) előadó, 3 (5) magántanító működött; volt ezen felül 3 (5) c. rk. tanárunk, kiket azonban nem mind sorolhatunk az egyetem működő tagjai közé.¹⁰

¹⁰Az első szám az I., a zárójelben közölt szám a II. félévre vonatkozik.

1924. augusztusában ésszeptemberében a kormányzó Farkas Bélát az állatrendszertani tanszékre nyilvános rendkívüli tanárrá; Kiss Árpádot a II. sz. kémiai, Fröhlich Pált a természettani tanszékre nyilvános rendkívüli tanárokká nevezte ki. További nyilvános rendes tanári kinevezések Imre Sándor (pedagógia), Zolnai Béla (francia nyelv és irodalom), Jankovich László (törvényszéki orvostan), Balogh Ernő (kórbonctan).

A egyetem katasztrofális anyagi helyzetének javítására a szegedi intézmények és magánszemélyek körében gyűjtés indult. Kiemelkedő ezek közül Szeged város adománya: 1924. június 30-i közgyűlése 50 évre 24 vagon búzát ajánlott fel a városi földek jövedelméből. Ugyancsak az 1924-es év további jelentős eseménye, hogy az államvasutak szegedi leszámoló hivatalának épülete – a hivatal megszűnésével – az egyetem tulajdonába ment át.

Az 1925. évben nyilvános rendes tanári kinevezést kapott Heller Erik (büntetőjog), Ditrói Gábor (szemészet), Fögel József (középkori és újkori történelem), nyilvános rendkívüli tanár lett Kerékjártó Béla (geometria). A vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyta az egyetem kebelében felállítandó fogászati rendelő létesítését. Az 1925. tanév biztató jeleket hozott. Az 1926–27. évi költségvetésébe 400 000 aranykoronát irányoztak elő az új gyermekklinika építésének első részletére.

1927. március 22-én gr. Klebelsberg Kuno Szegedre jött teljes vezérkarával. Március 23-án helyszíni szemlét tartott a felépítendő klinikai telep helyén és a fogadalmi templom körüli térségen. A miniszter elnökletével működő Építési Bizottság, majd ezt követően április 7-én a város közgyűlése elfogadta, továbbá a kormányzó, valamint az illetékes miniszterek elé terjesztette a kultuszminiszter által proponált építési tervet és költségvetést. Április 24-én Klebelsberg táviratban értesítette Szeged város polgármesterét, hogy az első egymillió pengő május–június hónapokban rendelkezésre áll. Az építkezés a nyár elején megindult.

Az ünnepélyes alapkö letétele 1926. október 5-én történt.

A SZEGEDI ÚJ HONFOGLALÁS

Az újonnan elkészült klinikákba beköltözött a csapatkórházban működő bőrklinika, a felső ipariskolában működő bel- és sebészeti klinika, a gyermekkórházban működő gyermekklinika, a Fodor utcai bábaképzőből a szülészeti klinika a mai Ssemelweis utca új épületébe vonult át, helyére a központi épületből kiköltözött Gazdasági Hivatal került. A kiürített csapatkórházba települt át a városi kórházból az idegklinika, régi helyén csak az elmeklinikai részleg maradt. A Templom téri új épület együttes keleti szárnyába orvoskari, a délibe a természettudományi intézetek költöztek, az északi szárnyat a püspöki palota és szeminárium, valamint a Szt. Imre kollégium foglalta el.

Eközben az 1929-ben kitört a gazdasági válság tetőpontján, 1931. október 25-én Horthy Miklós kormányzó elhelyezte az építkezés befejeződését jelző zárókövet. Ezzel az 1921-ben sanyarú körülmények között induló Szeged egyeteme a város és az ország nagylelkű segítőkészsége folytán méltó környezetbe került. Megjelenésében is elérte azt az európai színvonalat, melyből elődeinket 1919-ben elűzték.

Ugyanezen a napon, délután öt órákor az egyetem közgyűlést tartott, melyen ünnepélyesen elbúcsúztatták az addigra már miniszteri posztjáról augusztus 24-én leköszönt gróf Klebelsberg Kunot, aki röviddel ezután, 1932. október 11-én elhunyt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BIKFALVI Géza: *A kolozsvári jezsuita egyetem 20 éve. Párbeszéd* – Magyar jezsuita portál 2006. október 20. www.parbeszed.com
2. BIKFALVI Géza: *A jezsuiták kolozsvári Báthory-egyeteméről. Párbeszéd* – Magyar jezsuita portál 2007. augusztus 3. www.parbeszed.com
3. BIKFALVI Géza: *A magyar jezsuiták közép- és felsőfokú tanintézetekének alapítólevelei a XVI–XVIII. században. Párbeszéd* – Magyar jezsuita portál 2007. augusztus 3. www.parbeszed.com
4. BISZTRAY Gyula, SZABÓ T. Attila, TAMÁS Lajos (szerk.): *Erdély magyar egyeteme*. Erdélyi Tudományos Egyesület, Kolozsvár, 1941.
5. BUMBLAUSKAS Alfredas et. al. (eds.): *Vilnius University, 1579–1999*. Information and Public Relations Office of Vilnius University and Dept. of Theory of History of Culture. Vilnius, 1999.
6. DEVICH Andor: *Szegedi Tudományegyetem története. 1921–1944*. JATE, Szeged, 1990.
7. DLUSZTUS Imre: Gyökerek. *Szegedi Egyetem* LV. évf. 11. sz. 2007. szeptember. 3.
8. UDRÁNSZKY László és SZABÓ Dénes (szerk.): *Emlékkönyv a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természet-tudományi intézetei a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. Vándorgyűlése tagjai részére*. Kolozsvári Egyetem Orvosi Kara. Kolozsvár, 1903.
9. ERDÉLYI Károly: *A kolozsvári r. kath. főgymnasium története 1579–1898*. A egyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári r. kath. főgymnasium értesítője az 1897–98 tanévről. Kolozsvár, 1898.
10. ERDÉLYI László: *A legalkotmányosabb egyetemalapító. Emlékbeszéd I. Ferenc József király születése századik évében a szegedi egyetem tanévnyitó közgyű-*

- lésén 1930. szeptember 28-án. Beszámoló a Szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetem 1930–31. évi működéséről. 68–76.
11. GAAL György: *Egyetem a Farkas utcában*. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai. Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 2001.
 12. GAAL György: *Egyetem Kolozsvárt*. *Rubicon*, 2005. 2–3. sz. 85–91.
 13. GYÓRY Tibor: *A kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története*. 3. kötet. Az orvostudományi kar története 1770–1935. Az egyetem 300 éves fennállásának ünnepe alkalmából kiadja a Pázmány Péter Tudományegyetem. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Bp., 1936.
 14. JAKAB Elek: *Kolozsvár története III. kötetben*. I. kötet Budán, 1870.; II. kötet Budapest, 1888.; III. kötet Budapest, 1888. Szab. Kir. Kolozsvár Város Közönsége.
 15. JAKÓ Zsigmond: *Négy évszázad a művelődés szolgálatában*. A kolozsvári Báthory István iskola jubileuma. Korunk, 1979. 545–555.
 16. MAKK Ferenc: Az Egyetemtörténeti Bizottság állásfoglalása. *Szegedi Egyetem* LV. évf. 11. sz. 2007. szeptember 3.
 17. MAIZNER János: *A kolozsvári orvos-sebészi tanintézet történeti vázlatja 1775–1872*. Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1890.
 18. MAKÓ Tivadar, MARTON János, FARKAS Gyula (szerk.): *Szegedi egyetemi almanach (1921–1996)*. SZOTE, Szeged, 1997.
 19. MÁRKI Sándor: *A Ferenc József Tudományegyetem története, 1872–1922*. Szeged, 1922.
 20. MARKÓ László, BURUCS Kornélia, BALOGH Margit, HAY Diana: *A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai I–III*. Kötet. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2003.
 21. MINKER Emil: *Szeged egyetemének elődei*. SZTE, Szeged, 2003.
 22. MINKER Emil: Ismertetés Vincze Gábor A száműzött egyetem. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921). JATE Press, Szeged, 2006. című munkájáról. *Szegedi Műhely*, 2007. 1–2. sz. 71–88.
 23. MARKÓ László, BURUCS Kornélia, BALOGH Margit, HAY Diana: *A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai I–III*. kötet. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár kiadása. Budapest, 2003.
 24. PINTÉR M. Lajos: A 426 éves universitas. *Szegedi Egyetem* LV. évf. 11. sz. 2007. szeptember. 3.
 25. RUSZOLY József: A Szegedi Tudományegyetem rövid története. In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998*.
 26. SZABÓ Tibor: *A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem története (Orvostudományi Kar) 1921–1951*. SZOTE, Szeged, 1992.
 27. SZENTIRMAI László, IVÁNYI-SZABÓ Éva, RÁCZNÉ MOJZES Katalin

- (szerk.): *Szegedi egyetemi almanach 1921–1995*. JATE, Szeged, 1996.
28. SZILAS László S. J.: *A jezsuiták Magyarországon 1773-ban*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2001. 3-4. sz. 61–76.
 29. SZILAS László S. J.: *A Jézus Társasága Magyarországon. Párbeszéd* – Magyar jezsuita portál www.parbeszed.com
 30. SZÖGI László: *Előadás a Mindentudás Egyeteme előadássorozaton*. Szeged, 2007.
 31. SZÖGI László (szerk.): *III. Károly oklevele 1732. október 15. Bécsben*. Régi magyar egyetemek emlékezete – Memoria universitatum et scholarum maiorum Regni Hungariae 1367–1777. Bp. 1995. 176–179.
 32. SZÖGI László: *Közös múlt – Közös örökség*. *Szegedi Egyetem* LV. évf. 11. sz. 2007. szeptember 3.
 33. PUSZTAI Virág: *A szegedi egyetem gyökerei*. Beszélgetés dr. SZÖGI Lászlóval, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárának főigazgatójával. *Hökentő* XIII. évf. 10. sz. 2007. december. 8–9.
 34. VARGA Júlia: *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*. Felsőoktatástörténeti kiadványok. *Új sorozat* 6. MTA Egyetemtörténeti Albizottsága – ELTE Levéltára, Budapest, 2007.
 35. VERESS Endre (gyűjtötte és közrebocsátja): *Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korából (1571–1613)*. I. kötet 1571–1583. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest 1911.
 36. VERESS Endre: *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*. *Erdélyi Múzeum*, 1906. 169–193, 249–263.
 37. VINCZE Gábor: *A száműzött egyetem*. A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921). JATE Press, Szeged, 2006.